

Rijklof van Goens

Javaense Reyse

De bezoeken van een VOC-gezant aan
het hof van Mataram
1648-1654

Ingeleid en van commentaar voorzien door
Darja de Wever

pp. 1-135

Terra Incognita, Amsterdam 1995

Jabaense Reyse/

Gedaen van

B A T A V I A

Over

S A M A R A N G H

Na de Konincklijke Hoofd-plaets
M A T A R A M,

Door de Heere N. N. in den Jare 1656.

Waer inne den wegh upt Samarangh na Mataram, mitsgaders de
Zeden/ Gemeenten/ en Kegeringe van den SOUSOUHOUNAN,
Groot-machtigste Koninck van 't Epland Java, nauw-
keurigh woerden beschreben.

TOT DORDRECHT,

Door Vincent Caimax, Boeck-verkooper by de Beurs/ in den Grooten
Wibel. Anno 1666.

Regel 218:

't **grootte pleyn:** de alun alun; groot plein aan de voorkant van het paleis omringd door allerlei gebouwen, waar- onder de moskee. Misschien moest deze nog bij de nieuwe kraton Plered gebouwd worden, omdat Van Goens hem nergens noemt. De alun alun is de gebruikelijke toegang naar de kraton en wordt gebruikt voor allerlei festiviteiten.

Regel 229:

heuvelachtige vlakte: De heuvels van de Gunung Sewu (Duizend-gebergte) strekken zich uit tot de Indische Oceaan.

Commentaar bij pagina 31:

Regel 245:

D'ordinaire zeden der Javanen: In deze passage geeft Van Goens een beschrijving van één van de grondprincipes in de Javaanse omgangscultuur: hormat ofwel het 'bewijzen van eer'. De Javaanse gemeenschap is opgebouwd uit een strikte hiërarchie van meerderen en ondergeschikten. Men dient zich zeer bewust te zijn van zijn sociale positie en toont dit door middel van de lichaamshouding en de taal. Voor het aanspreken van een meerdere gebruikt men een andere taal dan wanneer men met 'gelijken' spreekt (meer informatie over Javaanse omgangsvormen op pagina 44).

Regel 264:

Van Goens zegt het volgende over de weekindeling aan het hof:
op vrijdag bezoeken de mannen de moskee;
op zaterdag of maandag wordt er een toernooi gehouden (wordt beschreven op pagina 47 tot en met 53);
op maandag en donderdag zijn de bicara-dagen. De vorst beraadslaagt dan met zijn edelen die aan het hof verblijven en allemaal aanwezig moeten zijn. Ook houdt de vorst zich op deze dagen bezig met rechtspraak.

Regel 274:

Op maandag en donderdag moesten alle hofedelen hun opwachting maken (seba) bij de vorst. Ze zaten op een mat op een erf in de kraton en wachtten op eventuele opdrachten van de vorst. Deze activiteit werd tot een van hun belangrijkste taken gerekend. Ze betoonden hiermee in het openbaar hun onderdanigheid aan de autoriteit van de vorst, maar deelden zo tevens in zijn glorie en aanzien.

dunte van de dichte met kantelingen afgescheyden, maer door
den grooten ouderdom, daer af de Javaenen geen tijdt weten, is
210 dese muer op veel plaetsen met bressen, daer haer passagien
leggen, ingestort soo dat deselve niet meer als een ruine ende
geen af schuttingh van de stadt zy.

Gelijck dese stadt tot aen 's konings-hof z. en n. wel twee mij-
len langh is, soo is deselve oost ende west niet minder. Bewesten
215 dese hof-straet alleen, daer het gepeupel in sulcken overvloedi-
gen getal woont, dat sulcx sonder verwonderinge niet wel kan
gesien werden.

Het vermaeckelijckste deser plaets is, dat men op 't groote pleyn
staende voor 't hof sich rondsom in een aengenaem ende seer
220 playsant geberghte besloten vind, alle met vruchten beplant tot
boven op den uyttersten top, zijnde 't geberghte (uyt-genomen
den Belirangh, die uytmont) maer soo hoogh dat men de boo-
men op den top bequaemelijck bekennen kan.

Dit geberghte leydt in't oosten, maer een kanon-schoot van de
225 stadt, ende noch dichtter aen 's konings-hof, doch in 't westen
niet min dan 3, 4 a 5 mijlen, in 't noorden tot den ingangh van
Tadie 4 mijlen, ende in 't zuyden loopt dese vlackte tot aen de
zuyder-straet ongeveer 2 1/2 a 3 mijlen achter des konings-hof,
makende achter des konings-hof een heuvelachtige vlackte van
230 7 a 8 mijlen oost ende west breet tot op de strand, met soo ver-
makelijcke dorpen verciert, als men met oogen aenschouwen
magh:

In dese streeck-lands achter 'skonings-hof heeft den Koninck
ongelooffelijcke groote diergaerden daer hy tot sijn vermaeck
235 ende de jaght besloten hout ettelijcke duysenden herten, rhino-
cers, wilde koebeesten, ende uytnemende groote stieren, de
maet van onse stieren oock haer ordinair ver-overtreffende. Item
wilde paerden, ende andere vee: yder soorte besonder tusschen
de bergen met sware eycken houten heyningen afgesloten zijnde,
240 binnen de welke men sonder eenige bekommeringe van tijgers,
slangen ofte andere ongedierte vryelijck jagen kan: gelijk ick
met des Konincks hovelingen wel gejaeght maer noyt ongediert

Diergaerde of
waeranden
des
Konincks.

208 *kantelingen*: kantelen

210 *passagien*: toegangswegen

234 *diergaerden*: wildbanen

235 *rhinocers*: rinoceros; neushoorns

236 *wilde koebeesten ende...stieren*: banteng; wilde runderen

238 *besonder*: afzonderlijk

bejement hebbe. Nu sal ick overtreden tot des Konincks ende der volckeren costumen ten hove:

- 245 D'ordinaire zeden der Javanen zijn onder malkanderen seer beleeft ende courtoys, doch by den minderen aen den meerderen seer slaefs, sullende den dienaer zijn heer noyt derven aensien dan met betuygingh van sijn dienstvaerdigheyt: aengesproken zijnde van sijn heer hout hem soo stijf stil als een block, nochtans met een snel gesicht 't heerschap aensiende, die hem yets, daer hy om staen moet, bevolen hebbende, roept hy met een groote stemme Coula: ende loopt uyt al sijn macht sijn opgeleyde last uytvoeren, die verricht zijnde, komt al loopende weder tot sijn heer: dickmael eens soo hart blasende als wel sijn moeheyt vereyst, daer sy een teecken van hun vlijt quansuys mede willen uytbeelden. Voor sijn heer gekomen zijnde gaet hy kruyselingh op de aerde neder sitten, sijn heer aensiende soo langh tot dat hy hem toewenckt, 't welck hy merckende seyt Coula Sampejam, ende daer na antwoord op sijn meesters last. Dese eerbiedigheyt, die de ordinair dienaers aen kleyne ende geringe heeren toonen, moeten de alder-grootste heeren van 't landt, soo wel Pangorans als andere, aen den Sousouhounan bewijsen: daer uyt de souveraine regering van dien Vorst kan afgemeten werden.
- 265 Driemael ter weeck komt den Koninck ordinair buyten sijn hof, namentlijk eenmael des saterdaeghs ofte des maendaeghs om te tournooyen; eenmael des donderdaegs om justitie ende recht te doen; ende eenmael om na sijn believen met de grooten sijns rijckx te pitchianen ofte raet te houden; behalven dat hy anders wel gewoon zy, d'andere dagen mede, uytgenomen den vrydagh, dat haer sondagh is, te observeren, om buyten te komen, na dat hem sulckx behaeght.
- 270 Alle de grooten van 't rijck bestaende in Pangorans, Radins, Tommagons, Nebeys, Rangas, ende Quyey, moeten alle dagen, uytgesondert den vrydagh, voor negen uren 's morgens ten hove op 't groote pleyn compareren, ende aldaer sitten wachten ofte den Koninck buyten quam; ofte niet buyten komende yemandt

Zeden der Javanen.

Slaefse eerbiedigheyt die de dienaers aen hunnen heeren ende de heeren aen den Koninck bewijsen.

De groote van 't rijck moeten alle dagen ten hove komen, behalven op den vrydagh.

243 *bejement hebbe*: tegengekomen ben

244 *costumen*: algemene gebruiken

246 *courtoys*: hoffelijk

252 *Coula*: kawula; dienaar

255 *quansuys*: schijnbaar

258 *Coula Sampejam*: uw dienaar

262 *souveraine*: oppermachtige

268 *pitchianen*: bicara; 1) spreken, 2) beraadslagen, 3) rechtspreken

272 zie voor deze Javaanse titels de woordenlijst op pagina 14

275 *compareren*: verschijnen